

Slik vil kalven ha det

ATFERD

Britt I. F. Henriksen
Bioforsk Økologisk
Britt.henriksen@bioforsk.no

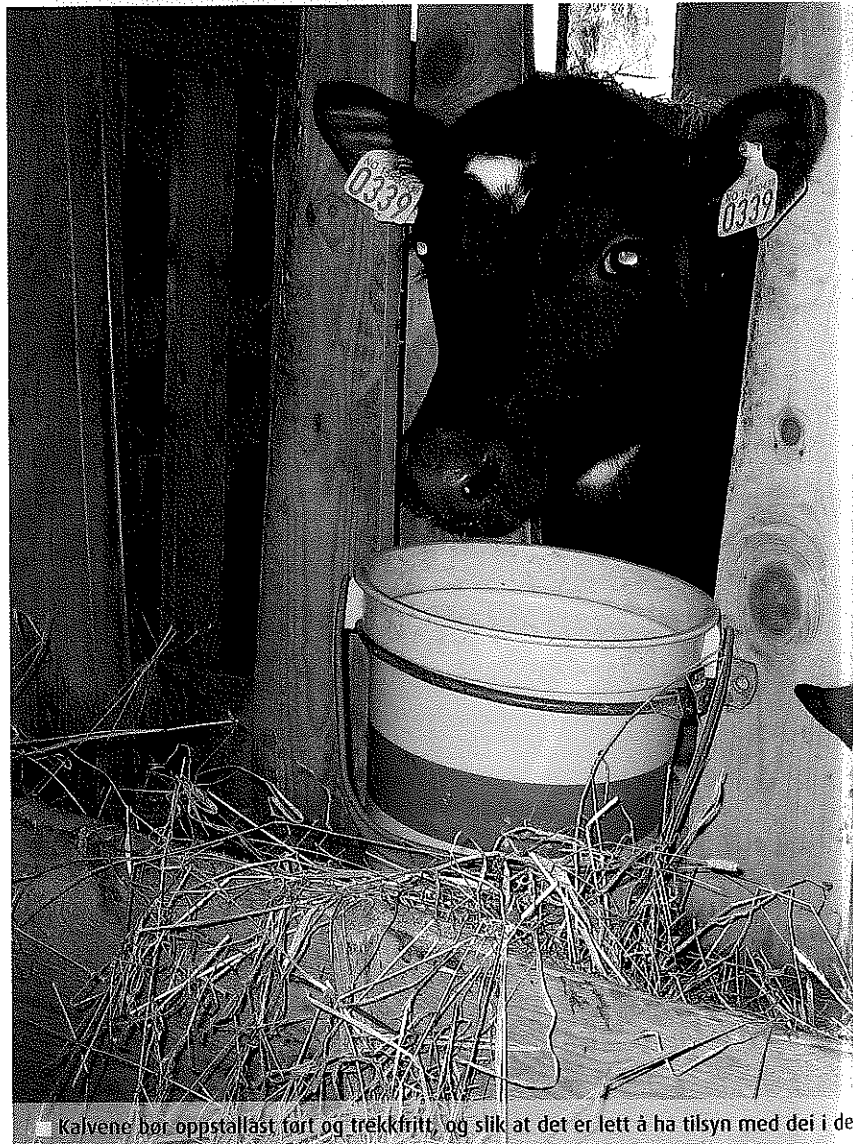
■ Denne artikkelen bygger vidare på artikkelen i Buskap nummer 8 i 2008 «Slik vil kalven ha det». Den artikkelen hadde fokus på kva som er naturleg åtferd hos kalvar, og korleis dei minste kalvane som går med kua vil ha det. Denne artikkelen tar for seg kalvane etter at dei er skilt frå kua.

Kor bør kalven plasserast?

Kalvane bør plasserast slik at det er lett å ha tilsyn med dei, og helst slik at ein ikkje kan unngå å sjå dei i det daglege fjøsstellet. Dette er og viktig ved eventuell plassering av kalvehytter ute. I tillegg er dette viktig for at kalven skal bli vant til menneske. Kalven må ikkje blir utsett for konstant trekk eller fukt, noko som vil kunne gi kalven stort varmetap. Å plassere kalveboksar inn-til ein yttervegg er derfor ikkje det beste på grunn av trekk i form av kaltras frå vindauge og luftinntak. Eventuelt kan slik trekk bli styrt unna med ei plate som dirigerer kaldlufta opp mot taket.

Tørr og trekkfri liggeplass

I uisolerte fjøs er det ekstra viktig med tørr og trekkfri liggeplass for kalvane, og liggeunderlag med låg varmeleiingsevne (for eksempel porøse lettmatter og strø, halm eller rikelege mengder anna tørt strø). Spedkalvane bør gå i toklimarom, det vil seie delvis isolert liggeavdeling med tre veggjar og tak, og ikkje isolert aktivitetsavdeling. I dei aller kaldaste områda i Noreg bør spedkalvane plasserast i isolert avdeling. I bingje med spaltegolv eller skrapa gangareal med liggeplass i bakkant, bør liggeplassen til kalvane hevast 15 til 20 centimeter frå gangarealet (opp til 100 kilo levande vekt). I tillegg bør liggeplassen ha eit fall på rundt 10 pro-

■ Kalvane bør oppstallast tørt og trekkfritt, og slik at det er lett å ha tilsyn med dei i de

sent avhengig av kor djup bingen er. Dette for å redusere tilgrising av liggearealet. Det er forskriftsfesta at kalvane skal ha tett golv på liggeplassen, men dette er langt ifrå tilfellet i alle norske kalvefjøs. Det er anbefalt minst 0,5 kvadratmeter/dyr til liggeplass til kalvar opp til 100 kilo levande vekt, og minst 0,7 kvadratmeter/dyr opp til 150 kilo. I økologisk produksjon gjel-

der det at minst 0,75 kvadratmeter /dyr av arealet skal ha tett golv for kalvar opp til 100 kilo levandevekt og 1,25 kvadratmeter /dyr opp til 200 kilo levande vekt. Det er viktig å bruke rikelig med strø på liggeplassen, både for å gjere liggeplassen mjuk (forskriftskrav) og tørr. Dagleg reinhald, kanskje fleire gonger om dagen, er nødvendig for tilfredsstillande reinhald i bingen.

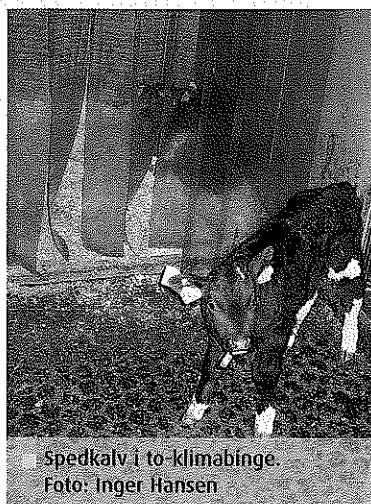
kalvane bør plasserast slik at det er lett
 å ha tilsyn med dei, og helst slik at ein ikkje
 kan unngå å sjå dei i det daglege fjøsstellet.

Fjøsstellet Foto: Britt I.F. Henriksen

Gruppestorleik og dyreflyt

Gruppehald av kalv er bra om ein ser på dyras behov av rørsle og sosiale kontaktar, men frå smittesynspunkt er det ei utfordring. Nøye tilsyn og hygiene er nødvendig. I tillegg er det ein fordel å halde saman gruppene dei første månadene (det vil seie ikkje blande dyr). Aldersforskjellen innom gruppa bør maks være fire veker (gjerne

Spedkalv i to-klimabinge.
 Foto: Inger Hansen

tre veker hos dei minste kalvane), på grunn av sugeproblematikk og smittepress. Eldre kalvar overfører gjerne smitte til yngre kalvar, til tross for at dei ikkje er klinisk sjuke. Gruppas samansetning er og viktig for at det sosiale samspelet skal fungere, for eksempel for å unngå at små eller svake individ blir «mobba». Stor forskjell i alder eller storleik kan skape taparar som ikkje klarer seg i konkurransen om vatn, fôr og plass. Start med små grupper av kalvar, gjerne med maks tre dyr fram til tre vekers alder. Gruppa bør deretter ikkje være større enn seks dyr for kalv som blir fôra med mjølk. Etter avvenning er det faktisk betre at gruppa ikkje er for lita, særlig om ein må blande kalvar som ikkje kjenner kvarandre frå før. Forsking ved UMB tyder på at optimal gruppestorleik er rundt åtte kalvar, men at heilt opp til 16 kalvar kan fungere godt gitt at forskjellen i storleik og alder ikkje er for stor.

Planlegg flytting

Ved plassering av kalveboksar og bingar i forhold til resten av besetninga bør ein tenkje igjennom kva

som er mest praktisk i forhold til flytting av dyr etter kvart som dei veks. Dyra bør flyttast mest mogleg saman med «kameratar» som dei har stått saman med fôr, og helst i puljedrift, det vil seie «alle inn og alle ut» av ein binge samtidig. Dette for å minske det sosiale presset som oppstår når ein blandar dyr som ikkje kjenner kvarandre frå fôr og for å halde smittepresset nede. Bingen skal gjerast nøyre rein mellom kalvegruppene, og gjerne stå tom nokre dagar.

Kalvehytter

Kalvane kan også oppstallast utan dørs i kalvehytter (enkle overbygg og ein meir skjerma avdeling med veggar på liggeplassen) eller igloar. Slike system har lågt smittepress, og har vist høg tilvekst og friske dyr. Det er viktig at kalvane har halm eller anna tilsvarande varmeisolerande liggeunderlag, og at ein har dagleg kontroll av vasstilgang og eventuelt fôrautomatar vinters-tid. Alle vassinstallasjonar må frostsikrast. Ved plassering ute er det viktig å ta omsyn til dominerande vindretningar for å unngå trekk.

Nok plass til å utføre naturleg åtferd

Kalvar skal ikkje være i enkeltbok-sar etter åtte vekers alder. Kalvar i økologisk drift får bli i enkeltboks berre første veka etter fødselen. Deretter må den flyttast saman med andre kalvar, slik at oppdrettet mest mogleg tilsvarer artens naturlege åtferd. Her må røktaren være oppmerksom på at ikkje kalvane sug på kvarandre. Dette kan føre til ødem, og bli ein innfallsport for infeksjonar. Kalvar søker tidleg sosial kontakt med andre dyr, og kalvar i enkeltboksar skal kunne ha augekontakt og kunne røre andre

fortsetter neste side

Slik vil kalven ha det

fortsetter fra forrige side

■ Kalvane til bonde Ivar Wang i Nord-Trøndelag har eige kalvefjøs med halmunderlag og iglo til liggeplass. Foto:HINT

kalvar. Men halve veggen bør likevel være tett nedanfrå og opp for å unngå trekk på kalven når den ligg. Kalvar som går i gruppe saman med andre har meir sosial åtferd som kroppsspleie, dei leikar meir og har mindre aggresjon og mindre fluktåtferd. Når dei ligg ned skal dei ha plass til å strekke ut beina, og alle skal kunne ligge samtidig. Forsking ved UMB har vist at for leik bør kalvar optimalt ha over 3,0 kvadratmeter totalt å boltre seg på. Dei norske krava til fritt areal er på 1,5 kvadratmeter opp til 150 kilo med anbefaling om minimum 2 kvadratmeter. Økologisk regelverk set krav på 1,5 kvadratmeter opp til 100 kilo og 2,5 kvadratmeter opp til 200 kilo, men dette er også minimumskrav.

Beite

Kalvar i økologisk drift skal ut på beite om sommaren. Da er det viktig å tenkje på både ly og le for vær og vind, og tilgang til vatn. Sjølv små kalvar kan ta opp ikkje ubetydelege mengde gras frå beite. Kalvane får dessutan styrka skjelettet og muskulaturen gjennom sosial leik og anna fysisk aktivitet. Vær oppmerksom på fare for smitte med innvolparasittar, og bruk ikkje same utearealet til kalvar fleire sesongar etter kvarandre.

Velferdsplanlegging

For å lukkast i kalvehaldet er det avgjerande med god drift og planlegging. Det hjelp lite med ei god oppstalling for kalvane om handteringa, føring og sjukdomshandtering/førebygging ikkje er god.

«Aniplan kalv» er eit pågåande prosjekt som skal utvikle eit opplegg for velferdsplanlegging for kalv på økologiske mjølkeproduksjonsbruk. Det blir utvikla ei sjekklister over kritiske velferds punkt i kalvedrifta. Velferdsvurderinga dannar grunnlag for diskusjon mellom bonde og rådgjevar, som skal resultere i utarbeiding av ein helse- og velferdsplan med viktige punkt som røktaren vil jobbe vidare med til neste besøk. Prosjektet er ein del av eit EU-finansiert prosjekt der 11 forskingsinstitusjonar frå sju land deltar. Frå Noreg deltar Veterinærinstituttet, Bioforsk Økologisk og Bioforsk Nord Tjøtta. Deler av prosjektet blir utført i samarbeid med Helsetenesten for storfe. ■

FAKTA

- Plasser kalvane slik at det er lett å ha tilsyn
- Kalven må bli vant til mennesker
- Unngå trekk og fukt
- Tørr og trekkefri liggeplass med tett golv
- Maks fire veker aldersforskjell i gruppe
- Gruppestorleik: 3 fram til 3 veker, maks 6 ved mjølkeføring og 8-16 etter avvenning
- Planlegg flytting – puljedrift optimalt
- Nok plass til naturleg åtferd
- Toklimarom for spedkalver i uisolerte fjøs
- Kontakt mellom kalvar i enkeltboks
- Ikke same uteareal til kalvar fleire sesonger etter kvarandre

Smått til nytte

Unngå varmeutvikling

Hvis temperaturen i grovføret av en eller annen årsak øker med seks grader celsius forsvinner/ fordampes 15 prosent av energien. Hvis du tror du gir 10 FEm med slikt fôr gir du i realiteten bare 8,5 FEm.

Kvæg 3/2009

Godt for klauvene

Rene gangarealer, beite og klauvskjæring av alle kyr tre ganger i året er positivt for klauvhelsen. Det er konklusjonen til et ekspertpanel nedsatt av Dansk Kvæg. Negative faktorer for klauvhelsen er dårlig underlag i drivganger, lang oppholdstid på oppsamlingsplass før melking, fast betonggolv og golvarealer uten rengjøring.

Kvæg 3/2009

Halvparten bruker kjønn-sortert sæd

Interessen for kjønn-sortert sæd er stor i Danmark og av de 125 deltakerne i Dansk Kvæg Landmandpanel er det halvparten som bruker kjønn-sortert sæd i sin besetning og den andre halvparten har overveid å gjøre det. Riktignok er det 35 prosent som kun har brukt det for å teste det ut.

Viktigste årsaken til å bruke slik sæd er å få flere kviger og forbedre besetningen avlsmessig.

70 prosent av de som ønsker å bruke kjønn-sortert sæd vil bruke det i forbindelse med utvidelse av besetningen og slik redusere behovet for innkjøp av kviger.

Kvæg 3/2009